

DIOGENES LAËRTIUS
~
Leven en leer
van beroemde filosofen

Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door
Dr. Rein Ferwerda

DAMON

Inhoud

Inleiding 7

Beknopte bibliografie 11

BOEK I

Proloog 13 – Thales 20 – Over de Wijzen in het algemeen 27 – Solon 29 – Chilon 38 – Pittacus 40 – Bias 43 – Cleobulus 46 – Periander 48 – Anacharsis de Scyth 51 – Myson 53 – Epimenides 54 – Pherecydes 57

BOEK II

Anaximander 61 – Anaximenes 61 – Anaxagoras 63 – Archelaüs 67 – Socrates 67 – Xenophon 79 – Aeschines 83 – Aristippus 85 – Cyrenaïci 93 – Phaedon 99 – Euclides 100 – Stilpon 103 – Criton 106 – Simon 106 – Glaucon 107 – Simmias 107 – Cebes 107 – Menedemus 107

BOEK III

Plato 115

BOEK IV

Speusippus 153 – Xenocrates 155 – Polemon 158 – Crates 160 – Crantor 161 – Arcesilaüs 163 – Bion 170 – Lacydes 174 – Carneades 175 – Clitomachus 177

BOEK V

Aristoteles 179 – Theophrastus 191 – Strato 199 – Lycon 201 – Demetrius 204 – Heraclides 208

BOEK VI

Antisthenes 212 – Diogenes de cynicus 218 – Monimus 243 –
Onesicritus 243 – Crates 244 – Metrocles 247 – Hipparchia 248
– Menippus 249 – Menedemus 250

BOEK VII

Zeno 253 – De stoïcijnse filosofie in het algemeen 268 – A. Logica
269 – B. Ethiek 284 – C. Natuurwetenschap 301 – Ariston 311
– Herillus 313 – Dionysius 314 – Cleanthes 314 – Sphaerus 318 –
Chrysippus 319

BOEK VIII

Pythagoras 329 – Empedocles 347 – Epicharmus 356 – Archytas
357 – Alcmaeon 358 – Hippasus 359 – Philolaüs 359 – Eudoxus
360

BOEK IX

Heraclitus 363 – Xenophanes 368 – Parmenides 370 – Melissus
371 – Zeno 372 – Leucippus 373 – Democritus 375 – Protagoras
381 – Diogenes van Apollonia 384 – Anaxarchus 384 – Pyrrho
385 – Timon 404

BOEK X

Epicurus 408

Appendix: Het Delische probleem 465

Namenregister 470

Inleiding

De persoon van Diogenes

Van Diogenes Laërtius is eigenlijk niet veel meer bekend dan dat hij in het Grieks een boek geschreven heeft over levens en leerstellingen van filosofen. Sommigen zeggen dat de man uit Laertes kwam, een stadje in Klein-Azië, en daarom Laërtius heette; anderen vermoeden dat hij uit Nicaea afkomstig was, ook in Klein-Azië, op grond van een niet al te duidelijke opmerking in boek IX 109. Beide veronderstellingen zouden kunnen verklaren waarom hij, wonend in een provincieplaats zonder veel bibliothecaire voorzieningen, niet al te goed op de hoogte blijkt van meer recente ontwikkelingen in het filosofisch bedrijf van zijn tijd, vooral ten aanzien van de aristotelische traditie. Weer anderen denken dat iemand die onbekend wenste te blijven zijn schrijversnaam Diogenes Laërtius aan Homerus heeft ontleend, die zijn held Odysseus zo noemde: aan Zeus ontsproten zoon van Laertes. Deze laatste veronderstelling klinkt spannender, omdat daarin wordt gesuggereerd dat de schrijver net als Odysseus een lange zwerftocht heeft gemaakt, wel niet langs mooie nimfen en verscheurende monsters, maar toch langs een bontgekleurde menigte van pedante, excentrieke en soms ook heel serieuze wijsheidzoekers. Diogenes moet dat gedaan hebben in het begin van de derde eeuw na Christus. Hij behandelt immers nog de opvolger van Sextus Empiricus in IX 116, die vermoedelijk aan het eind van de tweede eeuw heeft geleefd. Over Plotinus (205-270) of diens leermeester Ammonius Saccas zwijgt Diogenes daarentegen en dat zou een teken kunnen zijn dat hij zijn boek afsloot toen het neoplatonisme nog moest beginnen.

Hoewel we dus eigenlijk niets over Diogenes weten, is het toch wel mogelijk iets over zijn eigen denken te zeggen en wel op grond van de vele epigrammen die hij op de filosofen heeft geschreven. Volgens zijn eigen woorden zijn deze epigrammen verzameld in een boek *Pammetros*, hetgeen ‘bundel met gedichten in alle soorten versmaten’

betekent. Deze gedichten zijn beslist niet allemaal juwelen van de Griekse poëtische traditie, maar er blijkt uit dat hij een religieus man was (IV 55-57) en dat hij zelfmoord afwees (II 15, 144; IV 3; VI 100, maar vergelijk ook IV 65, 66). Andere teksten onthullen dat hij geloofde dat filosoferen een typisch Griekse bezigheid was (I 3). Maar of hij zelf tot een bepaalde filosofische school behoorde, blijft duister. Hij schrijft met meer bewondering over sceptici dan over dogmatici, maar hij heeft zijn boek gewijd aan een vrouw die bewondering voor Plato koesterde (III 47; vergelijk ook X 29) en Epicurus' leer lijkt hem ook te hebben aangetrokken, want in boek X 9 verzet hij zich heftig tegen de kritiek die men op Epicurus heeft geuit. In het algemeen geeft hij de informatie over de filosofen die hij in zijn bronnen gelezen heeft zonder commentaar door. Maar in het geval van Bion van Borysthenes spreekt hij een scherpe veroordeling uit omdat Bion zijn hele leven geroepen had dat goden niet bestaan, terwijl hij vlak voor zijn dood amuletten ging dragen om te proberen daarmee de goden mild te stemmen (IV 55-57). Over Pythagoras merkt hij eveneens op dat die niet altijd even consistent was (VIII 44).

Doel van het werk

Het is niet in de eerste plaats Diogenes' bedoeling geweest een geschiedenis van de Griekse filosofie als zodanig te schrijven. Het gaat hem vooral om de *levens* van de filosofen. De leer van Plato bijvoorbeeld wordt besproken 'opdat de feiten over zijn leven die ik bijeengebracht heb, niet lijden aan een omissie van zijn leer' (III 47). En hij vindt het al gauw te ver voeren om alle gedachten en theorieën van Aristoteles te bespreken (V 34). De reden die Diogenes opgeeft om de brieven van Epicurus in zijn boek op te nemen is niet alleen dat ze zijn filosofie in hoofdlijnen weergeven, maar ook omdat hij zelf door zijn brieven tot leven komt (X 12 en 29). Hij citeert dan ook heel graag anekdoten (in het Grieks *chreiai*) die hij in zijn bronnen in grote hoeveelheid aantrof. De wonderlijkste geschiedenissen over alle mogelijke personen worden door Diogenes met enthousiasme geschilderd. Daar staat tegenover dat zijn informatie over de leer van de filosofen in veel gevallen uiterst summier is. Van het denken van de voorsocratici komen we maar heel weinig te weten en als we

alleen Diogenes' getuigenis over Plato en Aristoteles zouden kennen, zouden we van deze filosofen een zeer eenzijdig en onvolledig beeld hebben gekregen. Gelukkig heeft hij bij de beschrijving van de leer van stoïcijnen, sceptici en Epicurus zijn doelstelling naar het schijnt wat verlegd: hij gaat dieper op hun denken in, citeert uitvoerig zijn bronnen (bijvoorbeeld VII 49-53 en 54-82; IX 74-101) en neemt in het geval van Epicurus zelfs drie complete brieven van de filosoof zelf op (X 35-116 en 122-135).

Volgens de proloog van zijn werk wil hij laten zien dat filosofen een typisch Griekse aangelegenheid is, zoals ook het woord filosoof al duidelijk maakt (I 3,4 en 12). In dezelfde proloog maakt hij duidelijk dat de filosofen praktisch allemaal in een bepaalde school zijn onder te brengen. Zo spreekt hij van de Jonische en de Italische scholen (I 14) en vertelt hij welke personen daartoe behoren. Hij maakt ook een onderscheid tussen sceptici en dogmatici (I 16) en verklaart de namen van de verschillende scholen. Van een paar filosofen, zoals bijvoorbeeld Heraclitus (IX 20) geeft hij toe dat hij niet weet hoe hij ze moet indelen.

Op grond van enkele merkwaardige inconsistenties in het werk lijkt het erop alsof Diogenes er niet de laatste hand aan heeft kunnen leggen. Hij zegt bijvoorbeeld in I 15 dat Xenophanes tot de Italische school behoort, terwijl hij hem in IX 20 behandelt in de rubriek van filosofen die niet bij een bepaalde school zijn onder te brengen. In II 47 kondigt hij aan dat hij Antisthenes gaat behandelen tussen Xenophon en de socratici, terwijl hij in werkelijkheid pas aan hem toekomt in boek VI. Een excerpt van Anaxagoras is in het stuk over Anaximander terechtgekomen (II 1) en in VI 102 is Menedemus waarschijnlijk verwisseld met Menippus. Het hele slot van boek VI zit trouwens niet erg logisch in elkaar. Merkwaardig is ook dat dezelfde anekdote soms aan verschillende personen wordt toegeschreven (IX 27 en 59) en dat hij bepaalde anekdotes in verschillende versies herhaalt (bijvoorbeeld de verkoop van Diogenes: VI 29, 30-32, 74 en 75).

Diogenes' bronnen

Bij het doorlezen van de levensbeschrijvingen valt het op hoe vaak Diogenes de bronnen citeert waaruit hij zijn gegevens put. Deze

bronnen vertonen een zeer gevarieerd karakter. In de eerste plaats vinden we er schrijvers onder die de opeenvolgende filosofen van een bepaalde school behandelen. Voorbeelden zijn Sotion, Heraclides Lembus (die een excerpt van het werk van Sotion heeft gemaakt), Alexander Polyhistor en Sosicrates. Dan zijn er boeken over verschillende scholen of stromingen, bijvoorbeeld van Hippobotus, Apollodorus de epicureeër, Panaetius en Clitomachus. In de derde plaats vinden we doxografieën, dat wil zeggen boeken die op systematische wijze filosofische onderwerpen behandelen en dan in de onderscheiden rubrieken (bijvoorbeeld ‘beweging’) de opvattingen van verschillende filosofen over dat onderwerp vermelden. Schrijvers van doxografieën zijn bijvoorbeeld Ariston van Chios, Apollodorus van Athene, Diogenes van Tarsus en Meleager. Dit type boeken gaat terug op een verloren werk van Theophrastus, *Opvattingen van natuurfilosofen*. De vierde categorie zijn de biografieën van filosofen. In de vierde en derde eeuw vC. zijn die onder anderen geschreven door Aristoxenus, Antigonos van Carystus, Hermippus, Hermodorus, Heraclides Ponticus, Neanthes en Satyrus. In de tweede en eerste eeuw vinden we de namen van Diocles van Magnesia en Demetrius van Magnesia.

Diogenes maakt verder gebruik van uittrekselboeken, bijvoorbeeld van Pamphila, een geleerde vrouw die ten tijde van Nero leefde, en van Favorinus van Arles, een filosoof uit de tweede eeuw nC. Hij citeert ook graag het satirische werk van Timon van Phlius. Deze hekeldichter/scepticus uit de derde eeuw vC. had in zijn werk praktisch alle filosofen die voor hem geleefd hadden op de hak genomen.

Aangezien van al die werken nagenoeg niets meer over is kunnen we niet vaststellen hoe goed of slecht Diogenes zijn bronnen heeft gebruikt. We kunnen evenmin te weten komen of hij ze direct geraadpleegd heeft of dat hij er via het werk van anderen kennis van heeft genomen. We kunnen ook niet zeggen of hij het originele werk van de filosofen die hij behandelt onder ogen heeft gehad. In sommige gevallen (bijvoorbeeld Epicurus) is daar geen twijfel over mogelijk. Meestal geeft hij echter de indruk dat hij een filosoof niet rechtstreeks citeert, maar zijn kennis uit een indirecte bron heeft. In sommige gevallen vraagt men zich af of hij zelf wel heeft

Boek I

Proloog

1. Sommige mensen zeggen dat het filosoferen bij niet-Griekse volken is begonnen. Bij de Perzen had je namelijk magiërs, bij de Babyloniërs of Assyriërs de Chaldeeën, bij de Indiërs naaktfilosofen en bij de Kelten en Galliërs mensen die druïden en semnotheoi¹ genoemd werden, zoals Aristoteles zegt in zijn *Magicus* en Sotion in het drieëntwintigste boek van zijn *Opeenvolging van filosofen*. Ze zeggen verder dat Oschus een Feniciër was, Zamolxis een Thraciër en Atlas een Libiër.

Verder was volgens de Egyptenaren Hephaestus een zoon van Nilus en stond deze Hephaestus aan de wieg van de filosofie, waarvan de leiding in handen was van priesters en profeten. 2. Hephaestus leefde 48.863 jaar vóór Alexander van Macedonië en in de jaren daartussen kwamen 373 zons- en 832 maansverduisteringen voor. De platonicus Hermodorus zegt in zijn werk *Over wiskunde* dat sinds de magiërs, te beginnen met de Pers Zoroaster, vijfduizend jaar zijn verlopen tot de val van Troje,² maar Xanthus de Lydiër rekent zesduizend jaar van Zoroaster tot de expeditie van Xerxes (480) en somt na hem een lange reeks elkaar opvolgende magiërs op die de namen Ostanas, Astrampsyclus, Gobryas en Pazatas droegen, tot de verovering van Perzië door Alexander (333).

3. Het ontgaat deze auteurs echter dat zij aan niet-Grieken de prestaties van Grieken toeschrijven, bij wie niet alleen de filosofie begon, maar ook het mensdom zelf. Want kijk maar: Musaeus is in Athene geboren, Linus in Thebe. De eerstgenoemde, de zoon van Eumolpus naar men zegt, was de eerste die een *Theogonie* en een *Hemelbol* heeft gedicht; hij zei dat alles uit één ding is voortgekomen

1 Hoogvereerde goden; mogelijk sjamanen.

2 1184/3 v.C.

en daarin ook weer wordt ontbonden. Hij overleed in Phalerum en dit zijn de verzen die ze op zijn graf hebben gezet:

‘Eumolpus’ zoon Musaeus ligt begraven in dit graf,
de aarde van Phalerum bergt zijn dode lichaam.’

Naar die vader van Musaeus zijn de Eumolpiden in Athene genoemd.

4. Linus zou de zoon zijn van Hermes en de Muze Urania en hij zou een gedicht over het ontstaan van de wereld hebben gemaakt, over de baan van zon en maan en over het ontstaan van dieren en planten. Het begin van zijn gedichten is als volgt:

‘Ja eens was er die tijd dat alles tegelijk ontstond.’

Dit idee nam Anaxagoras over die beweerde dat alle dingen tegelijk zijn ontstaan, en dat toen de Geest kwam die ze heeft geordend. Linus zou op Euboea gestorven zijn, geveld door een pijl van Apollo, en dit is zijn grafschrift:

‘Dit is de grond die Linus opnam na zijn dood,
uit Thebe, zoon van fraai bekrante Muze Urania.’

Zo begon de filosofie dus bij de Grieken; ook het woord zelf heeft trouwens geen equivalent bij niet-Grieken.

5. Maar degenen die deze uitvinding aan niet-Grieken toeschrijven, brengen de Thraciër Orpheus naar voren en noemen hem een filosoof en wel de alleroudste. Maar ik weet niet of men iemand die zulke dingen over de goden heeft gezegd, wel een filosoof mag noemen en evenmin hoe we iemand moeten noemen die er niet voor terugdeinst de goden alle menselijke emoties aan te wrijven, met inbegrip van de schandelijke daden die maar zelden door een paar mensen worden bedreven en dan nog alleen in woorden. In de mythe wordt hij door vrouwen gedood, maar volgens het grafschrift in Dium in Macedonië zou hij door de bliksem getroffen zijn; het luidt als volgt:

‘De Muzen hebben hier de Thraciër Orpheus met zijn gouden lier begraven.

Hem doodde Zeus, de heerser, met zijn felle bliksem.’

6. Maar degenen die beweren dat de filosofie onder niet-Grieken begon, zetten ook uiteen op welke wijze dit bij de verschillende volken is gebeurd. De naaktfilosofen en druïden zouden filosofie bedreven hebben door in raadseltaal voor te schrijven de goden te vereren,

geen kwaad te doen en zich dapper te gedragen; dat de naaktfilosofen zelfs de dood verachten, zegt Clitarchus in zijn twaalfde boek; ze beweren ook dat de Chaldeeën zich bezighouden met astronomie en waarzeggerij, terwijl de magiërs hun tijd doorbrengen met verering van de goden, met offers en met gebeden, onder het voorwendsel dat de goden alleen naar hen luisteren; zij openbaren volgens hen hun gedachten over het wezen en de oorsprong van de goden die ze vuur, water en aarde noemen; het gebruik van godenbeelden veroordelen ze en vooral ook de bewering dat er zowel mannelijke als vrouwelijke goden zouden bestaan.

7. Ze discussiëren over de gerechtigheid en vinden crematie ongeoorloofd; wel achten ze het in overeenstemming met de wil van de goden dat iemand geslachtsgemeenschap heeft met zijn moeder of zijn dochter, zoals Sotion in zijn drieëntwintigste boek vermeldt. Verder beoefenen ze waarzeggerij en voorspellingskunst, en ze beweren dat de goden zich aan hen vertonen. Ook zeggen ze dat de lucht vol afbeeldingen is die zich door verdamping van de voorwerpen losmaken en dan binnendringen in de ogen van mensen met een scherpe blik. Ze verbieden opsmuk en het dragen van goud. Hun kleding is wit en ze slapen op een matras op de grond; groente is hun voedsel evenals kaas en simpel brood; hun staf is een rietstengel die ze in de kaas prikken, naar het heet, om de kaas zo naar de mond te brengen en er dan af te eten.

8. Van magie weten ze absoluut niets volgens Aristoteles in zijn *Magicus* en Dinon in het vijfde boek van zijn *Historiën*. Laatstgenoemde vertelt ons dat de naam Zoroaster letterlijk vertaald ‘ster-vereerder’ betekent en Hermodorus zegt dat ook. Aristoteles verklaart in het eerste boek van zijn dialoog *Over filosofie* dat de magiërs zelfs ouder zijn dan de Egyptenaren en verder dat zij geloven in twee grondbeginselen: de goede en de kwade daimon, de eerste heet Zeus of Oromasdes, de tweede Hades of Arimanius. Dit zegt ook Hermippus in het eerste boek van *Over magiërs*, evenals Eudoxus in *Reis rond de wereld* en Theopompus in het achtste boek van *Philippica*.

9. Laatstgenoemde schrijver zegt ook dat de mensen volgens de magiërs na de dood opnieuw zullen leven en onsterfelijk zullen zijn, en dat de wereld zal blijven bestaan door hun bezweringen. Dit wordt weer bevestigd door Eudemus van Rhodos. Maar Hecataeus